

19. YÜZYILIN ORTALARINDA VERGİ KAYITLARINA GÖRE NEVREKOP VE RAZLIK KIPTİLERİ

Kazım KARTAL*

Aziz ALTI**

Öz

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar sınırları içerisinde farklı aidiyetlere mensup olan toplulukları bünyesinde barındırmıştır. Osmanlı toplum düzeni çeşitlilikler üzerine inşa edilen bir düzen olup, bu mozaik toplum modeli inanç farklılıklarına göre şekillenmiş ve kanun yoluyla güvence altına alınmıştır. Bu model sosyo-kültürel ve dinî plânda çoğulcu bir nitelik taşımaktadır. Osmanlı devletindeki bu çoğulculuk, farklılıkları güvence altına alma ve sürdürme şeklinde anlaşılabilir ve uygulamaya konulmuştur. Buna göre Osmanlı Devleti'nde toplumun farklı dinî ve kültürel kesimleri bir araya gelebilir, ancak kendileri olmaktan çıkmazlar, her grup veya cemaat kendi dini özelliklerini, dilini, kültürünü, fikirlerini ve yaşama şeklini korur ve sürdürürlerdi. Osmanlı Devleti'ndeki bu çok kültürlülük, Osmanlı millet sisteminin de yapı taşı oluşturmuştur. Kiptiler de Osmanlı toplumu içerisinde yer alan bir topluluktur. Ortaya konulan bu çalışma da Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan vergi defterlerinden/kayıtlarından yola çıkılarak 19. Yüzyıldaki Nevrekop ve Razlık kazasında yaşayan Müslüman/Hirisiyian Kiptiler hakkında çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kipti (Çingene), Razlık, Nevrekop, Vergi, Sosyo-ekonomik.

* Dr. Öğretim Üyesi, Adiyaman Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Türkçe Sosyal Bilgiler Bölümü

** Dr. Öğretim Üyesi, Munzur Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü

THE COPTS IN NEVREKOP AND RAZLIK ACCORDING TO THE TAX RECORDS IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

Abstract

The Ottoman State accommodated communities belonging to different belongings within its borders from its establishment to its collapse. The Ottoman social order is a structure built on diversity, and this mosaic society model is shaped according to differences in belief and is secured by law. This model has a pluralistic character in socio-cultural and religious plan. This pluralism in the Ottoman state was understood and implemented in the form of securing and sustaining differences. Accordingly, different religious and cultural sections of the society could come together in the Ottoman Empire, but they would not cease to be themselves. Each group or congregation maintained and continued its own religious characteristics, language, culture, ideas, and way of living. This multiculturalism in the Ottoman State was the building block of the Ottoman nation system. Copts are also a community within the Ottoman society. In this study, it was tried to make an inference about Muslim / Christian Copts who lived in 19th century in Nevrekop and Razlık districts based on the tax books / records in the Ottoman Archives of the Presidential State Archives Directorate.

Key Words: *Copt (Gypsy), Razlık, Nevrekop, Tax, Socio-economic.*

1. Kıptiler

Kıpti kelimesi Lûgat-ı Naci'de Çingene taifesine mensup olan kişiye verilen ad olarak tanımlanmıştır (Muallim Naci, 2006: 584). Osmanlı Devleti'nde Çingeneleri tanımlamak için çingene kelimesi ve türevleri ya da kıbt ifadesi kullanılmıştır (Çelik, 2018: 250). Çingenelerin kabilelerine "katuna", reislerine de "katuna başı" adı verilirdi. Osmanlı Devleti'nde Çingenelerle alakalı ilk hukukî düzenlemelerin Fâtiş döneminde yapıldığı bilinmektedir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında ise Rumeli coğrafyasında Çingene sancağının*

*Altınöz her ne kadar Çingene Sancağının Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulduğunu ifade etse de Akgündüz yayımladığı kanunnamelerde II. Bayezit döneminde

kurulmasıyla yeni idarî bir düzenlemeye gidilmiştir. Teşekkül edilen bu sancağın beyine Çingene beyi ya da “mîr-i Kıbtîyan” deniliyordu. Sancak çingeneleri Müslüman ve Gayrimüslim olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Müslüman Çingene hâne başına yılda 22 akçe vergi verirdi[†](Altınöz, 2016: 293-296).

Esas itibarıyla Kıptiler Rumeli’de çok geniş bir sahada varlıklarını gösterebilirler de[‡] Çingene sancağının kapsadığı alan daha dar bir bölgeyi içeriyordu. Sancağın merkezi Kırkkilise (Kırklareli) olmak üzere Çorlu, Hayrabolu, Keşan, Pınarhisar, Malkara, Ferecik, İpsala, Prevadi, Dimetoka, Gümölcüne, Yanbolu, İncegöz, Düğüncü İli ve Eskihisar-ı Zağra bölgelerini kapsıyordu. Çingene sancağındaki Çingene de müsellemler sınıfından sayılmışlardır. Bunların başında çeribaşı olarak adlandırılan bir idareci yer alıyordu (Şanlıer, 2013: 14-15, 40). 1531 yılında Rumeli’de Çingene müsellemleri 3-4 müsellemler ile 9-12 yamaktan oluşan ocaklar şeklinde tahrir edilmiştir. Müsellemleri, seferlerde yamaklarından avâz-ı divaniye karşılığı olarak, 50’şer akçe harçlık alıp, nöbetle sefere giderlerdi. Sefer olmadığı zaman ise hiçbir şey almazlar ve hizmete alınan nöbetli müsellemler de o senenin ağnam vergisini vermezdi. Çingene müsellemlerin seferdeki görevlerine bakılacak olunursa bunlar; top çekmek, erzak getirmek ve yol yapmak gibi geri hizmet işleriyle vazifelendirilmişlerdi. Müsellemlerin başında ise çeribaşı adıyla anılan tımarlı sipahiler bulunuyordu. III. Murat döneminden itibaren Çingene teşkilatı bozulmaya başlamıştır. 17. Yüzyılın başında yaya ve müsellemler gibi Çingene müsellemleri de kaldırılmış ve mukataaya bağlanılmıştır (Gökbilgin, 1993: 423-426).

“Cingâne Sancağı Beği” ifadesinden bahsetmiş ve böylece Çingene sancağının aslında II. Bayezit dönemine kadar geriye götürülebileceği anlaşılmıştır (Altınöz, 2016: 293-296; Akgündüz, 1990: 384).

[†] Altınöz’ün aksine Ancak Şanlıer Müslüman Kıptilerden alınan verginin 20 akçe olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra Gayrimüslim Kıptilerden ise 25 akçe alınmaktaydı. Ayrıca bunların karışık bir şekilde yaşamalarına müsaade edilmemektedir. Kıptiler hangi tarafı tercih ediyorlarsa o tarafın kurallarına tabi idiler (Şanlıer, 2013: 40).

[‡] Çingene Rumeli’deki yerleşim yerlerini incelemek için bkz. Dingaç, 2009: 35-36.

1773 yılına ait vesikada Kıptilere ait önemli bilgiler yer almaktadır. Kıpti taifesinin her 50 kişisine 1 çeribaşının tayin edildiği ve çeribaşların da birbirlerine kefil oldukları belirtilmiştir. Ayrıca tahsil esnasında firar eden Kıptilerin cizyeleri, çeribaşlarından ya da akrabalarından talep edilmekteydi. Yurtlarını terk eden Çingeneler eğer ki yolda yakalanırsa kendilerinden cizyeleri tahsil edildiği gibi ayrıca 300 akçe de “ceraim” adı altında ceza akçesi ödemesi gerekmektedir. Kıptilerin cizyelerini kadimden beri çeribaşlar toplamakta olup, vezir, beylerbeyi, subaşı, voyvoda, vakıf mütevellisi, zaim, tımarlı sipahi, çavuş, yeniçeri ve cebeci gibi askeri taife ile ehl-i örf’ün bunlara müdahalesi kesinlikle yasaklanmıştı (C.ML. 477/19401).

İnceleme konumuz olan 19. yüzyılın ortalarına doğru tarihlendirilen vergi defterlerinde Hıristiyan Kıptilerden alınan verginin cizye, Müslüman Kıptilerden alınan verginin ise Mal-ı Maktu’u adıyla anıldığını görmekteyiz. Mal-ı Maktu’u olarak adlandırılan verginin aynı ya da nakdi olarak mükellef ya da mükellef topluluğundan alınan mutad bir resim olduğu ifade edilmiş olup, ileriki yıllarda temettuat vergisine dönüştüğü vurgulanmıştır (Tağ, 2015: 71). 19. Yüzyılın ikinci yarısında Kıptilerin vergi meselesi hukuki düzenleme ile bir nizama bağlanmıştır. Düzenlemenin birinci maddesinde Kıptilerin kaza ve köylerdeki emlaklarından alınacak vergi haricinde bir “Kıptilik” vergisinin alınması kararlaştırılmıştır. İkinci madde de ise Müslim ve Gayrimüslim Kıpti erkekler 4 sınıfa ayrılarak vergi tahsilatlarının bu kategoride yapılacağı ve vergi toplama işinin ise Mart ayının başında başlayarak Mayıs ayının sonunda sona ereceği belirtilmiştir. Üçüncü maddede kişilerin hangi kriterler esas alınarak kategorize edildiği vurgulanmıştır. Buna göre birinci sınıf olarak kabul gören kişiler kasaba ve köylerde önemli miktarda sermayeyi elinde bulunduranlar ve sanat sahibi olan kişilerdir. İkinci ve üçüncü sınıf ise birinci sınıftakilerin mali olarak biraz daha altında olan kişilerdir. Dördüncü sınıf ise işçi ve yaşı genç olan gruptur. Onuncu madde de vergilerini yukarıda belirtilen zaman dilimi içerisinde ödemeyenler

sancak merkezine çağrılarak Mart 1864/65 tarihinden sonraki vergi hukukuna tabii olacakları belirtilmiştir (Şanlıer, 2013: 101-103, 109). 1873 yılında ise Müslüman Kıptilerden asker alınmaya başlanılmış ve özel Kipti vergisi de kaldırılmıştır (Yılgür, 2018: 267, 269).

2. Nevrekep Kazası Kıptileri

Günümüzde Goce Delcev adıyla anılmakta olan Nevrekep, Rodoplar ve Pirin dağları arasında geniş bir düzlük üzerinde ve Yunan-Bulgar hududunun 20 kilometre kadar kuzeyinde kurulmuştur. Bir Hıristiyan köyü olan Nevrekep, Gazi Evrenos Bey'in Siroz ve Drama yakınlarındaki önemli kaleleri ele geçirmesi sırasında (1374-1383) yılları arasında Osmanlı idaresi altına girmiş olmalıdır. Osmanlı idaresinde Serez sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Nevrekep'la ilgili ilk kayıtlara 1445 tarihli defterde rastlanılır. Başlangıçta tamamen Hıristiyan olan Nevrekep'ta zamanla yoğun bir İslâmlaşma süreci yaşanmıştır. 1529 yılında Nevrekep'un kırsal nüfusun % 13'ünü, 1570'te ise % 28'ini Müslümanlar meydana getiriyordu (Kiel, 2007: 54-55). 1691 senesinde Nevrekep kadısına gönderilen hüküm de Nevrekep ve buraya bağlı olan Kıptiler ve Kıptilerin "Mîr"i olan Ahmet ile alakadar bilgiler mevcuttur. Bu tarihte Ahmet adlı şahıs Nevrekep ve bu kazaya bağlı Kıptilerin cizye ve ispenç vergilerini toplama görevinin kendisine verilmesi için merkezden talepte bulunur. Padişah mukataa defterlerine bakılarak talep hakkında nihai bir sonuca varmayı arzular. Defterler üzerinde yapılan incelemede Kıptilerin geçmişte serbest bir düzene sahip oldukları ancak bunların kontrol altına alınmasından sonra vezir, emir, beylerbeyi, voyvoda, subaşı, selatin evkafı mütevellileri, emlak zabıtları gibi görevlilerin Çingene işlerine müdahale etmelerinin kati suretle yasaklandığı bilgisi ortaya çıkmıştır. Avarız ve diğer vergiler için Müslüman Kıptilerden kişi[§]

[§] Buradaki kişiden kasıt erkek ve vergi ödeyebilecek kriterlere haiz olan şahsı işaret etmektedir.

başına 655 akçe ile buna ilaveten 5 akçe de cülus-u hümayun için olmak üzere toplamda 660 akçe, Hıristiyan Kıptiler içinse yine her birey için 725 akçe ile ilave olarak 5 akçe de cülus-u hümayun için alınarak toplamda 730 akçenin Devlet namına alınmasına karar kılınmıştır. Alınan bu paralar cizye, ispenç ve diğer vergiler için tahsil edilmiştir. Çingenelerin cürm ü cinayet, sülb-i siyaset , yava, kaçgun, mâl-ı gaib ve mâl-ı mefkud, resm-i arûsâne ve bâd-ı hevâ gibi adlarla anılan vergileri, miriye aittir. Bundan dolayıdır ki Çingenelerin kimseye raiyyet olarak kaydedilmesinin önüne geçilmiştir. Netice itibari ile Ahmed adlı şahıs, Nevrekop'taki Kıptilerin vergi tahsilini yapmak için görevlendirilmiştir (i.EV. 11/1109). 1773 yılında Siroz ve Nevrekop'ta 1.144 Müslüman Kıpti ile 696 Hıristiyan Kıpti vardır. Müslüman Kıptilerden 660 akçe, Hıristiyan Kıptilerden ise 730 akçe cizye vergisi olarak tahsil edilmekteydi. Maaş masrafı çıktıktan sonra yıllık 10.066 kuruş olan Siroz ve Nevrekop cizye meblağı, malikane usulü ile idare edilmekte olup 1773 yılında bunun yarı hissesini tasarruf eden Ahmet adlı şahıs kendi rızası ile elindeki cizye tasarrufunu oğlu Ali'ye devretmiştir (C.ML. 477/19401). Karpat, 1831 sayımında Nevrekop'ta 8.539 Müslüman, 8.620 reaya ve 739 Çingene olmak üzere toplamda 17.898 kişinin olduğunu belirtmiştir (Karpat, 2003: 149). 1847'de Nevrekop'a uğrayan Fransız gezgin Auguste Viquesnel ise burada 1.000 evin varlığından bahsetmiştir (Öztunç, 2019: 337). 1912'de Birinci Balkan Savaşı sırasında Nevrekop'un Bulgarlar tarafından ele geçirilmesi Müslümanların toplu bir şekilde buradan göç etmesine sebebiyet vermişti (Kiel, 2007: 54-55).

Ele aldığımız zaman dilimi çerçevesinde Nevrekop kazasının Müslüman Kıptilerine ait** ilk defter 1842/43 senesine aittir. Bu seneye ait vergi tahsilatına

** *“Nevrekop kazası İslam kıptiyanlarından tahsil olunan mal-ı maktu'ları defteridir... Siroz sancağı kazalarından Nevrekob kazasında mutavattın taife-i kıptiyanın müslümanım diyenlerden mal tahvil ve temettu'alarına göre tarh olunan mal-ı maktu'aların defteridir sene 258” ML.VRD.d. 807/1-2.*

bakıldığında 305 kişiden toplamda 8.840,5 kuruş tahsil edilmiştir. Vergi miktarlarından anlaşılacağı üzere kişilerin gelir seviyesine göre şahıslardan 48, 42, 35, 24,5, 20,5, 18, 12 kuruş 18 para tutarında vergiler toplanmıştır. Böylece vergilerin 7 farklı meblağda ödendiği görülmüştür. Nevrekep kazasının 8 yerleşim biriminde Müslüman Kıptiler yaşamaktadır. Bazı yerleşim birimlerinin ilk sıralarına “çeribaşı”lar kayıt edilmiştir. Bazı kişiler fiziksel özelliklerini yansıtabilecek ayrıntılarıyla yazılmıştır. Örneğin “köse”, “bıyıklı”, “pala sakallı”, “kör”, “topal” gibi ifadeler vardır. Ayrıca büyük ihtimalle kişilerin karakterini ya da fiziksel özelliğine yönelik ifadelere de yer verilmiştir. Örneğin İbrahim adlı şahıs “testere” lakabıyla yazılmıştır(ML.VRD.d. 807/2-4). Müslüman Kıptilerin Nevrekep kazasında yaşadıkları yerler Varoş Mahallesi, Kaşıtce Mahallesi, Sengirti Mahallesi, Derbendkulu Mahallesi, Satukça^{††} Mahallesi, Rakiştani Mahallesi, İstoviçe-i Bala Mahallesi ve Golom Mahallesi idi (ML.VRD.d. 807/2-7). Kaşıtce Mahallesindeki Tahir’de olduğu gibi bazı şahısların isimlerinin arkasına “Kıpti” kelimesi de getirilmiştir. Sengirti Mahallesinde kaydedilen “Lalovalı Ali” gibi bazı kişilerin nereli oldukları da isimlerinin önüne yazılmıştır (ML.VRD.d. 807/2). Varoş Mahallesinde 61 kişi vergi vermekle mükellef iken Satukça Mahallesinde 82 kişi, Derbendkulu’nda 8 kişi kaydedilmiştir(ML.VRD.d. 807/4-5).

24 Ekim 1843 tarihinde Nevrekep kazasında ikamet eden Müslüman Kıptilerden^{††} 8.902 kuruş tahsil edilmiştir. Bu kayıtlarda da ilk sıraya çeribaşılar yazılmıştır. Burada da kör, pala sakallı, kara sakallı, kara, çolak, kaba, canbaz, mandacı, yörük ve öksüz gibi hem fiziki özellikleri çağrıştıracak hem de

^{††} Bu köy Demirel tarafından Satukçe olarak okunmuşken, Ristemov tarafından Satovça olarak okunmuştur. Bkz. Demirel, 2016; 63; Ristemov, 2012: 22).

^{††} “259 senesine mahsuben Siroz sancağı kazalarından Nevrekep kazasında mütevattın taife’i kıptinin müslümanım diyenlerinden hâl tahmil ve temettu’larına göre tarh olunan mal-ı maktu’alarının defteridir” ML.VRD.d. 900/2.

mesleklerle ve sosyal yaşama yönelik bilgiler yer almaktadır⁵⁵. Bu deftere göre Nevrekop kazasında toplam vergi veren 305 Müslüman Kıpti bulunmaktadır. 305 Müslüman Kıpti, Nevrekop kazasının 8 yerleşim yerinde ikamet etmişlerdir. Bu yerler; Mahalle-i Nefs-i Kasaba, Mahalle-i Kaşıkçıyan^{***}, Mahalle-i Sengirti, Mahalle-i Derbend, Mahalle-i Satukça, Mahalle-i Rakiştani, Mahalle-i Likovice-i Bala ve Mahalle-i Golom'dur. Nefs-i Kasaba Mahallesiinde 61, Kaşıkçıyan Mahallesiinde 9, Sengirti Mahallesiinde 48, Derbend Mahallesiinde 8, Satukça Mahallesiinde 87, Rakiştani Mahallesiinde 36, Likovice-i Bala Mahallesiinde 27 ve Golom Mahallesiinde ise 29 kişi vergi mükellefi olarak yazılmışlardır. Vergi veren kişi sayılarına bakıldığında en çok sayının Satukça Mahallesiinde olduğu görünse de mahalle bazlı toplanan meblağa bakıldığında en çok vergi 2920,5 kuruş ile Nefs-i Kasaba Mahallesiinden toplanmıştır. Kişi sayıları belli olduğu için mahallelerden toplanan vergi miktarlarına bakılacak olunursa hangi mahallenin mali yapısının daha üst seviyede olduğu da anlaşılabilir. En az vergiyi ise 182 kuruş ile Kaşıkçıyan Mahallesiinin sakinleri vermişlerdir. Şahıslar, ödedikleri vergi miktarlarına göre kategorize edilmişlerdir. Buna göre Nevrekop Müslüman Kıptiler, 48, 42, 35, 24,5, 20,5, 18'er kuruş ile 12 kuruş 18 para verenler olarak yazılmışlardır. Böylece vergi dilimlerinin miktara göre yedi sınıfa ayrıldığı görülmektedir. Defterde yazılan Müslüman Kıptiler'in isimlerine bakıldığında karşımıza İsmail, Hasan, Ali, Mustafa, Bayram, Halil ve Ahmet gibi yaygın isimlerin çıkmasının yanı sıra Dana, Pozan ve Batolaz gibi adlar da kullanılmıştır. Yine bu defterde de bazı kişilerin isimlerinin yanına ayrıca "Kıpti" ibaresi eklenmiştir. Yine şahısların isimlerinin önüne memleketlerinin belirtildiği de olmuştur. Bu doğrultuda Sanofcalı, Pazarcıklı, Lalyovalı ve Zirnovalı gibi tabirlerde mevcuttur (ML.VRD.d. 900/2-7).

⁵⁵ Bu doğrultuda isimlere bakıldığında Canbaz Osman, Mandacı Ali, Kör Mustafa, Pala Sakallı Hasan, Yörük Bekir, Kaba Ahmed, Kara Hüseyin, Kara Sakallı Timur, Çolak Mustafa ve Öksüz Ahmed gibi kişiler vardır. ML.VRD.d. 900/2-3.

^{***} Muhtemelen yukarıdaki Kaşitce mahallesi olmalıdır.

1846/47 senesinde Nevrekop kazasının Müslüman Kıptilerin vergi kayıtlarına⁺⁺⁺ bakıldığında defterin ilk başında Kalburciyan Mahallesinde oturanlar ve bu mahalledeki Çingenelerin çeribaşısı olan Bekir yazılmıştır (ML.VRD. CMH. d. 818/2). Temurciyan (Demirciyan) Mahallesinin ilk sırasına ise “Sürücü⁺⁺⁺” unvanıyla Hasan yazılmıştır. Bu defterde Nevrekop kazasının 67 yerleşim biriminde (Köy/Mahalle/Çiftlik) Müslüman Çingeneler yaşamaktadır. Bu yerler mahalle-i Kalburciyan, mahalle-i Demirciyan, mahalle-i Varoş Mandacıyani, karye-i Koprılan (Koprilyani), karye-i Bala Sengirtlan (Sengirtlen), karye-i Lalova, karye-i Lika, karye-i Taşova, karye-i Revendi, karye-i Zirnova, karye-i Vezme, karye-i Periçe, karye-i Teblani, karye-i Gostrak, karye-i Rakiştani, karye-i Butim ma’a Lovadişte, karye-i Blaçani, karye-i Koçani, karye-i Satukça, karye-i Usina, karye-i Lozne, karye-i Lekoviçe-i Bala, karye-i Burova(Borova), karye-i Lekoviçe-i Bala, karye-i Beruh, karye-i Uşence, çiftlik-i Komanıç, karye-i Mejden, karye-i Kosta, karye-i Deblani, karye-i Kolarbe, karye-i Oseniçe, karye-i Lofneşte, karye-i Burhova, karye-i Ladikoz, karye-i ?, karye-i Koloş, karye-i Loban, karye-i Priboyne, karye-i Golom, karye-i Rosikova, karye-i Raşova, karye-i Kalçova, karye-i Debzezişte, karye-i Debrejan, karye-i Kaşçe(Kaşıce), karye-i Tisova, karye-i Şordilova, karye-i Boçan, karye-i Bedeştani, karye-i Tuhovişte-i Derkolorta, karye-i Gudoşeva, karye-i İzbişte, karye-i İslaştani, karye-i Valkosel, karye-i Rabjova/Jijeve?, karye-i Vistova, karye-i Ablaniçe, karye-i Karabuk?, karye-i Harçani, karye-i Lubçe, karye-i Dolyan, karye-i Oreş, karye-i Beleşne, karye-i Debrejova-i Zir, karye-i Deyran, karye-i Kuruşova, karye-i Festane, karye-i Blaska, karye-i Dobniçe, çiftlik-i Hisarlık, karye-i Debrenova-i Bala, karye-i

⁺⁺⁺ “263 senesine mahsuben selanik eyaleti dahilinde vaki ‘ Siroz muhassallığı kazalarından Nevrekop kazasında ka’in mahallat ve kuralarında sakin ve mütemekkin bi’l-cümle yerli müslim kıptiyanın mal-ı maktu ‘alarını mübeyyin defteridir ki ber vech-i ati zikru beyan olunur sene 63” ML.VRD. CMH. d. 818/2.

⁺⁺⁺ Yeniçeri ocağının kaldırılmasından önce devşirilen çocukları merkeze getirmekle görevli olan kişilere verilen addır. Ancak buradaki manasının ikinci anlamına uygun olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu manada meznilhânelerde ulaklarla birlikte giderek bağlı buldukları menzilhâneye ait olan beygirleri geri getiren kişilerdir(Ünal, 2011: 631).

İskrepotna, Karye-i Kovaçevice, karye-i Ribne/Rebne, karye-i Osikova, karye-i Bukova ve karye-i Debrancik (Debrencik)'tir (ML.VRD. CMH. d. 818/2-6). Toplamda deftere 319 kişi yazılsa da 6 kişi çeribaşılık hizmetleri karşılığında vergiden muaf tutulmuşlar ve onlardan gelecek olan 178 kuruşluk meblağ hesaba dâhil edilmemiştir. Böylece 313 kişiden 9293,5 kuruşluk vergi tahsilatı yapılmıştır. 6 kişilik muaf grubu da dahil edecek olursak 64 kişi 19,5 kuruş, 16 kişi 28,5 kuruş 239 kişi ise 32,5 kuruşluk vergi mükellefiyetiyle sorumlu tutulmuştur(ML.VRD. CMH. d. 818/6).

Nevrekop kazasındaki Hıristiyan Kıptilere bakılacak olduğunda ele aldığımız ilk defter 1846/47 senesine aittir. Hıristiyan Kıptiler 24 yerleşim biriminde kaydedilmişlerdir. Hıristiyan Kıptilerin vergi kayıtlarını cizye defterleri oluşturmaktadır. Nevrekopta'ki Hıristiyan Kıptilerden 188'i evsat kategorisinde 44'ü ise ednâ grubunda olmak üzere toplamda 232 kişi vergi mükellefi olarak kaydedilmiştir. Ancak 4 kişinin çeribaşılık hizmeti karşılığında cizye vergisinden muaf tutulması neticesinde vergi veren 228 kişi kalmıştır. 232 kişi üzerinden hesaplandığında toplam vergi tutarı 6.300 kuruş iken 4 çeribaşının toplamda 120 kuruştan muaf tutulması neticesinde nihai gelir 6.180 kuruş olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere 232 kişiden 188'i evsat, 44'ü ise ednâ ölçütünde vergi vermiştir. 188 kişinin evsat kategorisinde ödediği toplam rakam 5.640 kuruştur (ML.VRD. CMH. d. 818/10). Böylece evsat kategorisinde bir kişinin ödemekle yükümlü olduğu vergi miktarının 30 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Ednâ kategorisindeki 44 kişiden toplamda 660 kuruş alındığı bilinmekle birlikte 1 kişiden alınacak ednâ vergisinin 15 kuruş olduğu ortaya çıkmaktadır. Vergi sınıflandırmalarından anlaşılacağı üzere bu bölgede "âlâ" kategorisinde vergi tahsil edilmemiştir. Bu da Nevrekop kazasındaki Hıristiyan Kıptilerin üst düzeyde bir gelirlerinin olmadığını göstermektedir. Defterin sonundaki hesaplama bakıldığında Müslüman Kıptilerden alınan vergi miktarı 9.293,5 kuruş iken

Hıristiyan Kıptilerden 6.180 kuruş alınmıştır. Totalde tüm Kıptilerden alınan vergi miktarı ise 15.473,5 kuruş olmuştur (ML.VRD. CMH. d. 818/11).

Nevrekop Hıristiyan Kıptilere ait ikinci defter ise 1847/48 yılına aittir.^{§§§} Bu deftere göre Nevrekop kazasında bulunan Hıristiyan Kıptilerden cizye vergisi olarak toplamda 6.585 kuruş tahsil edilmiştir. Kayıtlara bakıldığında Nevrekop kazasının 25 yerleşim biriminde Hıristiyan Çingenelerin yaşadığını görmekteyiz. Osmanlı vergi sisteminde Hıristiyanlardan alınan cizye vergileri âlâ, evsat ve ednâ olarak 3 guruba ayrılmasına rağmen bu defterde âlâ ölçeğinde vergi veren bulunmamaktadır. Bununla birlikte deftere kaydedilen vergi mükelleflerinin yaşları da isimlerinin altına yazılmıştır. Cizye ödemekle yükümlü olan en küçük Hıristiyan Kıpti 12, en yaşlı olanı ise 68 yaşındadır. Ayrıca şahısların isimlerinin üzerine hane ve sıra numaraları da yazılmıştır (ML.VRD. CMH. d. 1007/2-9).

Tablo 1- Nevrekop Kazasında Cizye Vergisi Veren Hıristiyan Kıptilerin Dağılımı (ML.VRD. CMH. d. 1007/2-9)

Yerleşim Yerini Adı	Âlâ	Evsat	Ednâ
Mahalle-i Varoş		10	5
Mahalle-i Koprılan		7	
Karye-i Tarlis (Terlis)		5	
Karye'i İstarçeşte		10	

§§§ “264 senesine mahsuben Siroz muhassallığı dahilinde vâki’ Nevrekob kazasında mütemekkin hıristiyan Kıptiyanların cibayet ve istihsâl kılınan mal cizyesinin miktarı ve kemiyetini mübeyyin ale’l esâmi mütezemmin kılınan defteridir sene 64” ML.VRD. CMH. d. 1007/2.

Karye'i Lesne		4	1
Karye'i Zirnova (Zernova)		21	5
Karye'i Valkova (Vilkova)		21	6
Karye'i Vezme		25	5
Karye'i Belotince		24	12
Karye'i Libahova (Liyahova)		14	3
Karye-i Hatovişte		15	3
Karye'i Siripol		1	
Çiftlik-i Baldova		1	1
Karye'i Leştani		1	
Karye'i Kovaçeviçe			1
Karye'i Osenava		2	2
Karye'i Gostun		1	1
Karye'i Leşnice		9	
Karye'i Dobronişte		4	2
Karye'i Kremen		2	

Karye'i Obidim		4	1
Karye-i Brezniçe		4	1
Karye'i Korniče		3	2
Karye'i Lozniçe		4	
Çiftlik-i Musomište		3	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 194 kişi evsat gurubunda, 51 kişi ise ednâ kategorisinde olmak üzere toplamda 245 kişi bulunmaktadır. 194 kişiden evsat ölçeğinde toplanan total para 5.820 kuruş iken ednâ olarak 51 kişiden tahsil edilen meblağ ise 765 kuruştur. Toplamdaki para 6.585 kuruşa denk gelmektedir (ML.VRD. CMH. d. 1007/9). Kişi ve toplanan vergi miktarı belli olduğu için 1 kişiden alınan evsat vergisinin 30, ednâ vergisinin ise 15 kuruş olduğu tespit edilebilmektedir. Âlâ başlığı altında herhangi birisinin vergiye bağlı olmaması buradaki Hıristiyan Kıptilerin mali yapılarının çokta üst seviyede olmadığı kanısını ortaya çıkartabilir. Nicelik olarak bakıldığında en çok vergi veren kişiyi Belotince karyesi bünyesinde barındırmaktadır. Kovaçeviçe ve Siripol karyelerinde ise vergi veren 1'er kişi vardır. En çok vergi geliri Belotince karyesinden toplanırken en az tutar ise Kovaçeviçe karyesinden tahsil edilmiştir.

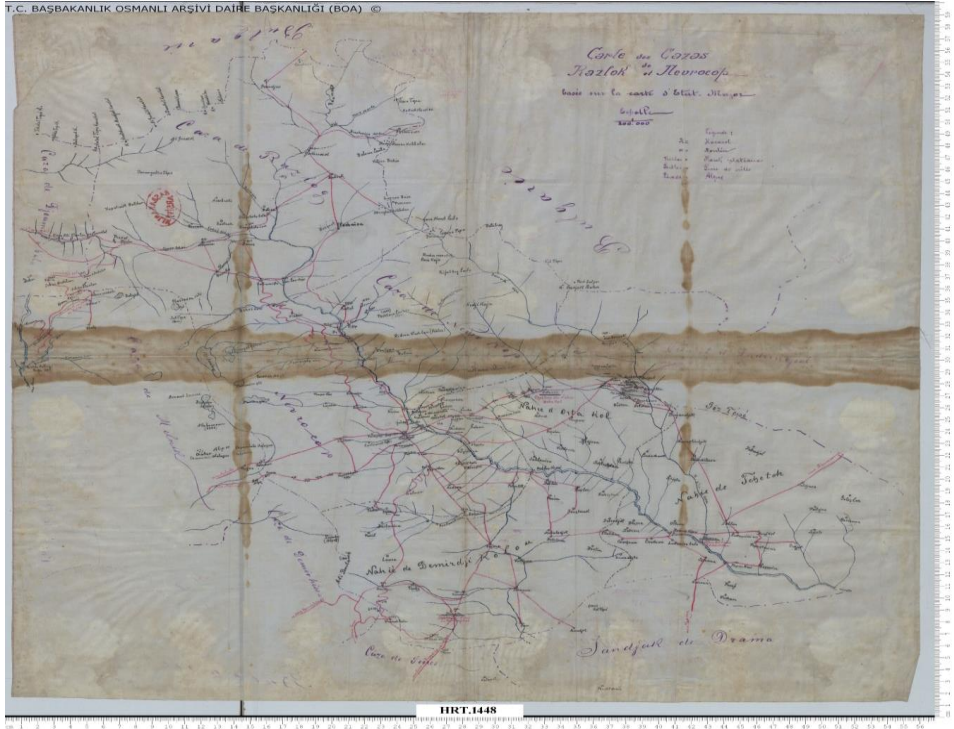
Verilerin analiz ve değerlendirmesi ele alındığında şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Nevrekop kazasında hem Müslüman hem de Hıristiyan Kıptilerin varlıkları gözükmemektedir. Nevrekop kazasındaki Müslüman Kıptilerin incelendiği ilk iki defterde Çingenelerin 8 yerleşim yerinde yaşadıkları görülmüş ve iki defterde de birbirine çok yakın meblağlarda tahsilatların yapıldığı anlaşılmıştır. Fakat üçüncü deftere geçildiğinde Müslüman Kıptilerin yerleşim

yeri sayısı 67'ye yükselmiştir. Nevrekep'taki Müslüman Kıpti yerleşim yerlerinin bu denli artış göstermesi birden fazla olasılığın düşünülmesi gerekliliğini öne çıkartmaktadır. Bunlardan ilki önceki sayımlarda sadece kaza merkezindeki yerleşim birimlerinin dikkate alınarak kırsalın kayıtlara yansımaması durumudur. İkincisi Kıptilerin vergi mükellefi olmamak üzere kendilerini yazdırmamak için kamufle olmaları durumudur. Üçüncüsü ise ilk defterlere nazaran yaklaşık üç yıl sonra tutulan bu yıllarda (1845/46) Nevrekep ve havalisinin dört bir tarafına Kıptilerin göç etmesidir. Aslında bunların hepsi bir ihtimal olduğu için kesin bir yargıya varmamızı maalesef imkansız kılmaktadır. Üçüncü defterde yerleşim yerinin bu denli artmasına rağmen toplanan para miktarında ve vergi veren kişi sayısında ciddi bir artış söz konusu değildir. Aslında bu ifade dördüncü olasılığı düşünmemize sebebiyet vermektedir. O da dağınık bir şekilde yaşayan Kıptilerin, farklı yerleşim birimi yerine aynı ikametgah birimine kayıt edilmesi durumudur. Yerleşim yeri sayısı artmasına rağmen kişi sayısındaki artışın çok az olması bu tarz bir düşünceye kapılmamıza yol açmaktadır. Vergi veren kişi sayıları dikkate alınarak Nevrekep kazasının hangi köy ve mahallesinde Müslüman Kıptilerin yoğun olarak yaşadıkları olgusuna varılmaktadır. Bazı defterlerin vergi miktarlarının yanı sıra kişilerin farklı özelliklerini de ifade etmesi ve mesleklere yönelik belirtilere yer vermesi Kıptilerin sadece ekonomik boyutta değil aynı zamanda sosyal tarihçilik açısından da yorum yapmamıza olanak vermektedir. Nitekim ML.VRD.CMH 818 defter esas alınarak Müslüman Kıptilerin mesleklerine bakıldığında 3 canbaz, 3 kalaycı, 4 kalburcu, 2 börekçi, 3 mandacı ve 1 demircinin olduğu anlaşılmaktadır (ML.VRD.CMH 818/2, 7). Bu durum hem Kıptilerin iş kollarının tespitinde hem de Nevrekep kazasının şehir tarihine mikro anlamda da olsa katkı sunmaktadır.

Nevrekep Hıristiyan Kıptilerine yönelik bilgilere bakıldığında ele alınan iki defterdeki yerleşim yeri sayısı birbirine yakındır. İlk kayıtlarda 24 Hıristiyan Kıpti yerleşim yeri varken bu sayı ikinci sayımda 25'e yükselmiştir. İkinci yapılan

tahsilatta Hıristiyan Kıptilerden toplanan meblağının artış gösterdiği gözükmemektedir. Cizye vergilerinin kategorilerine bakıldığında Nevrekop'taki Hıristiyan Kıptilerin evsat ve ednâ ölçüğünde vergilerini verdikleri görülmüştür. Bu da aslında "âlâ" olarak ifade edilen en üst derecede vergi tahsilatının Nevrekop'ta yapılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Nevrekop'taki Hıristiyan Kıptilerin mali durumlarının çokta iyi seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Vergi mükelleflerinin yaş hususuna değinilecek olunursa cizye vergisinin hangi yaş aralığında tahsil edildiği görülmüştür. Buna ilaveten 19. yüzyılda evsat ve ednâ vergilerinin ne miktarda olduğunun da tespiti yapılmıştır.

Harita 1- Razlık ve Nevrekop Kazalarını Gösteren Bir Harita (HRT.h. 1448)

3. Razlık Kazası Kıptileri

Razlık (Razlog), Nevrekopla birlikte 1374-1383 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir(Kiel, 2007: 54). 1855-68 yılları arasında Siroz'a kaza statüsünde bağlı olan Razlık, 1878-1887 yılları arasında nahiye konumuna düşerek Nevrekop'a bağlanır. 1888 yılında yeniden kaza olan Razlık önce Drama'ya ardından tekrar Siroz'a bağlanarak 1913'e kadar bu durumunu sürdürür. 1913 itibariyle Bulgaristan'a dâhil olan Razlık (Sezen, 2017: 637), günümüzde hâlâ Bulgaristan Devlet'i sınırları içinde yer almaktadır.

1842/43 senesine ait ve ek olarak tutulan defterde Razlık kazasında bulunan Müslüman Kıptiler yer almaktadır. Bu deftere göre 55 Müslüman Kıptiden toplamda 2.160 kuruş vergi alınmıştır****. Müslüman Kıptiler Razlık kazasının 6 köyünde yaşamlarını sürdürmektedir. Müslüman Kıptilerin kazada yaşadıkları yerler ise Mehmûmiye, Yakorit, Babyak, Dragalıšta-i Bala, Godlova ve Nedobriska 'dır. 6 yerleşim birimi arasında en çok vergi veren Müslüman Kıpti Mehmûmiye köyünde yaşamaktadır. 29 kişi bu köyde vergi mükellefi olarak kaydedilmiştir. Babyak'da 11, Yakorit'de 7, Dragalıšta-i Bala'da 2, Nedobriska'da 2, Godlova'da ise 4 kişi vergi vermektedir. Razlık kazası genelinde kişilerin ne miktar vergi ile yükümlü tutulduklarına bakıldığında en yüksek meblağının 47,5 kuruş, en düşüğü ise 19,5 kuruş olarak belirlenmiştir. Diğer vergi miktarları ise 45, 40, 32, 30, 25, 24,5 ve 22,5 kuruştur (ML.VRD.d. 791/2-3). Kişi sayısının fazla olduğu Mehmûmiye karyesi aynı zamanda toplamda en çok vergi veren köy olarak görünmektedir. Bunda kişi sayısının fazla olması etkili olduğu gibi ayrıca köy ahalisinin çoğunluğunun 47,5 ve 45 akçe gibi en üst seviyeden vergilerini vermesi de rol oynamıştır (ML.VRD.d. 791/2).

**** “*Sene-i merkûma mahsuben kazâ'i mezkurada kâ'in Müslim kabtilerin hâl ve tahmillerine göre tarh olunan mal-ı maktu'ları ceman 2160 kuruşa reside olmuş olmakla iş bu zeyli defter kayıt ve temhir olundu*” ML.VRD.d. 791/3.

24 Ekim 1843 tarihinde tutulan bu deftere göre Razlık kazasında yaşayan Müslüman Kıptilerden^{††††} toplamda 2127 kuruş vergi alınmıştır. Vergi mükellefi olarak 59 Müslüman Kıpti yazılmıştır (ML.VRD.d. 892/3). Bu defterdeki kayıtları diğer kayıtlardan ayıran özellik ise kişilerin yaşlarının da belirtilmesiydi. Müslümanlara ait diğer deflerde sadece verecekleri vergi miktarı yer alırken bu defterde ayrıca kişilerin yaşları da yazılmıştır. Vergi mükellefleri arasında en genç kişi 12 yaşındaki Mehmûmiye karyeli Arslan iken en yaşlı ise Babyaka köyünden 70 yaşındaki Ali'dir. Müslüman Kıptiler Razlık kazasının Mehmûmiye karyesi, Babyaka karyesi, Yakorit karyesi, Godlevada (Godleva-Godlova) karyesi, Dragališta-i Bala karyesinde, Nedobriska karyesinde yaşamaktadırlar. 20 kişi 40 kuruş, 20 kişi 35 kuruş ve 19 kişi 33 kuruş miktarında vergilerini ödemişlerdir. Görüldüğü üzere Müslüman Kıptiler, 3 kategoride vergilerini takdim etmişlerdir (ML.VRD.d. 892/2-3).

1844 yılına ait defterde Razlık kazasında yaşayan Müslüman kıptiler, 6 yerleşim biriminde bulunuyorlardı. Bunlar; Mehmûmiye, Babyaka, Yakorit, Godlova (Godleva), Dragališta-i Bala ve Nedobriska karyeleri idi. Bu karyelerden 59 kişi vergi mükellefi olarak kaydedilmiş olup toplamda 2.127 kuruş tahsil edilmiştir. 1844 yılına ait veriler bir önceki seneye benzer özellikler taşımaktadır. Vergi miktarları ve kişi sayıları aynıdır. Ayrıca burada yine kişilerin vergi verecekleri meblağının yanında yaşları da belirtilmiştir. Benzer şekilde yine Vergi mükellefleri arasında en genç kişi 13 yaşındaki Mehmûmiye karyeli Arslan iken en yaşlı ise Babyaka köyünden 71 yaşındaki Ali'dir (KK.d. 3923/2). Bir önceki paragraf dikkate alındığında Arslan ve Ali'nin yaşlarının 1843 yılındaki defterde yaşlarının da bir eksik olduğu görülmüştür. Böylece defterlerdeki bilgilerin güvenilirliği daha da belirginleşmiştir.

†††† “59 senesi Siroz sancağı kazalarından Razlık kazasında mütevattın taifei Kıptiyanın müslümanım diyenlerinden hâl ve tahmil ve temettu'alarına göre tarh olunara tahsil olunan mal-ı maktu'aları defteridir ki vech-i ati zikri beyan olunur” ML.VRD.d. 892/2.

27 Kasım 1845 tarihine ait bu defterde Müslüman kıptiler Razlık kazasının 7 karyesinde yaşamaktadırlar. Bunlar Mehmumiye, Babyaka, Yakorit, Godlova, Dragališta-i Bala, Nedobriska ve Baçova'dır. Bu defterde kişilerin isimlerinin altına vereceği vergi miktarının yazılmasının yanı sıra ayrıca her köyden ne miktarda vergi tahsilinin yapılacağı da kayıt altına alınmıştır. Mehmumiye'den 1240,5, Babyaka 'dan 352, Yakorit'ten 273, Dragališta-i Bala ve Nedobriska'dan 140, Godlova'dan 65, Baçova'dan ise 32,5 olmak üzere 1845 yılında Razlık kazasındaki Müslüman Kıptilerden 2.103 kuruş vergi tahsil edilmiştir. Toplamda 56 kişinin vergi mükellefi olarak kaydedildiği kişiler arasında kişi başlı tahsil edilen en yüksek vergi miktarı 47,5 kuruş iken en düşük ise 21,5 kuruştur. Diğer miktarlar ise şöyledir. 47,5, 45, 40, 37,5, 35,5, 35, 33, 32,5, 30, 27,5, 25 ve 22,5 kuruştur. Görüldüğü üzere kişilerden zenginlik ölçütlerine göre vergiler tahsil edilmiştir. Mehmumiye karyesinde 30, Bakyaka'da 11, Yakorit'te 8, Dragališta-i Bala'da 2, Nedobriska'da 2, Godlova'da 2 ve Baçova'da 1 kişi vergi mükellefi olarak kaydedilmişlerdir(ML.VRD.CMH.d. 487/2-3). Bu defterde öncekilere nazaran Müslüman Kıptilerin yaşadığı köy sayısı bir artsa da vergi mükellefi sayısı 59'dan 56'ya gerilemiş ve toplanan meblağda da azda olsa bir düşüş gözlemlenmiştir.

1844 yılına ait KK.d. 3923 tasnif numaralı defterin devamında Razlık kazasında Hırsitiyan Kıptilerin vergi kayıtları yer almaktadır. Kayıtlara göre Hırsitiyan Kıptiler Mehmumiye, Baniska, Bane, Yakorit, Belice, Dragališta-i Zir, Godlova ve Baçova karyeleridir. Razlık kazasında Hırsitiyan Kıptiler görüldüğü üzere 8 yerleşim biriminde ikamet etmektedirler. Hırsitiyan Kıptilerden 16 kişi âlâ kategorisinde olup toplamda 960 kuruş, 28 kişi evsat kategorisinde olup toplamda 840 kuruş, 4 kişi ise ednâ kategorisinde olup 60 kuruş tahsil edilmiştir. Böylece âlâ sınıfındaki kişiler 60, evsat sınıfındakiler 30, ednâ sınıfındakiler ise 15 kuruş vergi vermişlerdir. Böylece vergi talep edilen 48 kişiden totalde 1.860 kuruş tahsil edilmesi gerekirken 1 kişinin kaza dışına çıkıp gittiği yerde vergisini

ödemesi üzerine 30 kuruş düşülerek 1.830 kuruş tahsil edilmiştir. Böylece Müslüman Kiptilerden 2.127, Hıristiyan Kiptilerden ise 1.830 kuruş alınarak toplamda 3.957 kuruşun olması gerekmektedir. Ancak 3 kişinin çeribaşılık hizmetine karşılık vergiden muaf olması ve 125 kuruşun düşürülmesi buna ilaveten cizye memuru olan Razlıklı İbrahim Ağa'ya ifa ettiği görevi karşılığında 8 aylık ücreti olarak 480 kuruşun çıkartılmasıyla geriye kalan 3.352 akçe Siroz emval sandığına teslim edilmiştir(KK.d. 3923/3).

ML.VRD.CMH.d. 487 tasnif numaralı defterin ikinci kısmında Razlık kazasındaki Hıristiyan Kiptiler yer almaktadır. Hıristiyan Kiptilerin cizye vergilerinin bulunduğu bu bölümde kişilerin ödeyeceği vergi miktarları isimlerinin altına yazılmakla birlikte adlarının üzerinde ise âlâ, evsat ve ednâ yazılarak mali açıdan kategorize edilmişlerdir. Hıristiyan Kiptiler, Razlık kazasının 7 yerleşim biriminde ikamet etmektedirler. Bu yerler; Mehmûmiye, Baniska, Bane, Yakorit, Belice, Dragalıšta-i Zir ve Baçova karyeleridir. Mehmûmiye karyesinde 5 evsat 2 âlâ, Baniska karyesinde 3 evsat 3 âlâ, Bane karyesinde 11 evsat 5 âlâ, Yakorit karyesinde 2 âlâ, 2 evsat 1 ednâ, Belice karyesinde 2 âlâ 9 evsat, Dragalıšta-i Zir karyesinde 1 âlâ 2 evsat ve Baçova karyesinde ise 1 kişi evsat kategorisinde yazılmıştır. Razlık kazasında 16 kişi âlâ, 33 kişi evsat, 1 kişi ise ednâ kategorisinde kayıt altına alınmıştır. Âlâ olarak kaydedilen kişilerden 60, evsat olarak yazılanlardan 30, ednâdan ise 15 kuruş alınmıştır. Deftere yazılan 50 Hıristiyan Kiptinin toplamda 1.965 kuruş vermesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak evsat sınıfından 5 kişinin başka kazada olmasından dolayı onların vereceği 150 kuruş toplam meblağdan çıkartılmıştır. 3 kişinin çeribaşılık hizmeti karşılığında 120 kuruş da toplam meblağdan düşülmüştür. Yine gerek Müslüman gerekse Hıristiyan Kiptilerin vergi memuru olan Razlıklı İbrahim Ağa'ya 9 aylık bedel olarak ödenen 540 kuruş da toplam rakamdan çıkartılmıştır. Netice itibariyle Razlık'taki Hıristiyan Kiptilerden alınan vergi miktarı 1.155 kuruş olarak kalmıştır.

Toplanan paralar 1845 senesinde Siroz Mal sandığına teslim edilmiştir(ML.VRD.CMH.d. 487).

Kayıtlara bakıldığında birer sene arayla tutulan defterlerde Hıristiyan Kıptilerin Razlık kazasının 7-8 yerleşim biriminde ikamet ettikleri görülmüştür. Ancak tahsil edilen toplam paraya bakıldığında 1844 yılına göre 1845'te ciddi bir düşüş söz konusudur. Razlık kazasında bulunan Hıristiyan Kıptilerinden bazılarının en üst seviyeden yani "âlâ" kategorisinden vergilerini ödemeleri, buradaki Hıristiyan Kıptilerin mali açıdan refah bir durumda olduğu mesajını vermektedir.

Sonuç

19. yüzyılda vergi kayıtları esas alınarak oluşturulan bu çalışma da Razlık ve Nevrekop Kıptileri incelenmiştir. Gerek Müslüman gerekse Hıristiyan Kıptileri kayıt altına alan Osmanlı Devleti, bünyesindeki diğer topluluklar gibi bunları da vergiye tabi tutmuştur. Temelde "Kıpti" kimliği ile üst çatıda buluşan bu zümre, Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu millet sistemi neticesinde Müslüman ve Gayrimüslim olarak iki kategoriye ayrılmış ve bu durum vergi kayıtlarına da yansımıştır.

İncelenen defterlerdeki veriler değerlendirmeye alındığında bölgesel anlamda yerel tarihe, topluluk boyutuyla bakıldığında ise Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihine katkı sunacak çıktılar zuhur etmiştir. Ortaya çıkan sonuç rakamsal ifadelerle temelde istatistiki bir tablo olarak gözükse de esasında hem Kıptilerin ekonomik yapısının ipuçları hem de Devlet'in gelir kaynaklarını ve bunların miktarları tespit edilebilmektedir. Müslüman Kıptilerden alınan vergilerden yola çıkıldığında mali durumlarına göre çeşitli miktarlarda vergi vermişlerdir. Aynı şekilde Hıristiyanlardan tahsil edilen cizye vergisi de 3 kategoride (âlâ-evsat-ednâ) toplanmıştır. Bu iki durum da Kıptilerin ödedikleri vergi miktarları göz önüne alındığında onların mali yapıları tespit

edilebilmektedir. Vergi kayıtlarına bakıldığında ulaşılan diğer bir sonuç ise Kıptilerin Razlık ve Nevrekop kazalarındaki dağılım haritasının ortaya çıkmasıdır. Çocuk ve kadın nüfus bu kayıtlara yansımaya da kişi sayısının fazla olduğu yerleşim birimleri Kıptilerin yoğun olarak yaşadıkları köy ve mahalleleri oluşturmaktadır. Köy ve mahalle adlarının tespit edilerek çalışmada bunlara bütünüyle, kişi adlarına ise kısmen yer verilmesi bölge üzerine yapılacak olan toponomi ve onomastik araştırmalarına katkı sunacaktır. Bazı defterlerin içeriğinde kişilerin yaşları hususuna da değinilmesi bizlere Kıptiler hakkında kısmen demografik bir değerlendirme yapma şansı sunmuştur. Müslüman Kıptilerin yazıldığı defterlerde bazı Kıptilerin meslekleriyle birlikte yazılmaları Kıptilerin icra ettikleri iş kollarının bir kısmını ortaya çıkarmıştır. Netice itibariyle bu çalışma ile Osmanlı sosyo-ekonomik tarihine Kıptiler penceresinden katkı yapılmıştır.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)**

C.ML. 477/19401.

İ.EV. 11/1109.

HRT.h. 1448.

KK.d. 3923.

ML.VRD.d. 791.

ML.VRD.d. 807.

ML.VRD.d. 892.

ML.VRD.d. 900.

ML.VRD. CMH. d. 487.

ML.VRD. CMH. d. 818.

ML.VRD. CMH. d. 1007.

Diğer Kaynaklar

Akgündüz, A. (1990). Osmanlı *Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*. II. Bayezid Devri Kanunnameleri. 2. Kitap., İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay.

Altınöz, İ. (2016). "Çingeneler", DİA, C. Ek-1: 293-296.

Asan R. (2012). *Bir Osmanlı Kazası Nevrokop (1839-1913)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Çelik, F. (2018). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneri/Romanları Çalışmak Ya da İğneyle Kuyu Kazmak", MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2): 249-266.

Demirel, D. (2016). *Siroz Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1912)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Dingeç, E. (2009). "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingenerler ", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20: 33-46.

Gökbilgin, M. T. (1993). "Çingenerler", İA, MEB, C. 3: 423-426.

Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kiel, M. (2007). "Nevrekop", DİA, C. 33: 54-55.

Muallim Naci. (2006). *Lûgat-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Öztunç, H. B. (2019). "Rumeli'de Bir Türk Şehri Nevrokop Ve Nevrokop Panayırı", Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul.

Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şanlıer, S. (2013). *Hukuki Düzenlemeler Işığında Osmanlı Çingenerleri*. İstanbul: Milletlerarası Neşriyat.

Tağ, M. (2015). *Temettuât Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigman Yayınları.

Yılgür, E. (2018). "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Çingeneler: Vergi, Askerlik ve Adlandırma Meseleleri". *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2): 267-302.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Ottoman State accommodated communities belonging to different societies within its borders from its establishment to its collapse. Ottoman social order is a structure built on diversity, this mosaic society model is shaped according to differences in belief and is secured by law. This model has a pluralistic character in socio-cultural and religious plan. This pluralism in the Ottoman state was understood and implemented in the form of safeguarding and sustaining differences. Accordingly, different religious and cultural segments of the society could come together in the Ottoman Empire, but they would not cease to be themselves, and every group or community would maintain and continue their own religious characteristics, language, culture, ideas and way of living. This multiculturalism in the Ottoman State was the building block of the Ottoman nation system. After the transition to Rumelia in 1352, the Ottomans were accustomed to living in Rumelia end regions without any distinction between Muslim and non-Muslim. Conquests continued in three branches in Rumelia. The conquering arms had turned into extremes. The left arm was Tekirdağ, Komotini, Thessaloniki, Mora and Skopje; the middle arm was Edirne, Plovdiv, Sofia, Belgrade; and the right arm was Kırklareli, Babadağ, Akkerman, Özi, Crimea. Ottoman conquests continued in Rumeli in the outer regions. In the Balkans, this new conquest region, Greeks, Bulgarians, Serbs and Croats (a significant number of Croats were Catholics) and few Jews were living. Another community living in the territory of Rumelia was Copts. Copts also took part in the Ottoman society and they sustained their lives under the rule of the Ottoman state not only in Rumelia but in many geographies of the Ottoman state.

In this study which is our subject of review, the tax received from Christian Copts was called *jizya* and the tax collected from Muslim Copts was called *Mal-ı*

Maktu in the tax books dated to the middle of the 19th century . In our study, information is given about the Nevrekop region, which is known today as Goce Delčev, which is 540 m from the sea high, on a wide plain between the Rhodopes and Pirin mountains (Nevrekop plain) and 20 km north of the Greek-Bulgarian border. When the Ottoman Empire took Edirne and Plovdiv after passing to Rumelia, Bulgaria was contacted for the first time. The first raids to Bulgaria started during the reign of Murad I. After Çirmen, Yanbolu and Zagora were conquered in order to keep Meric valley and Edirne under control. Conquests in Rumelia were not limited to these regions. During the period from 1371 to the Kosovo War, the period of forming and spreading the line of defense in Rumelia was the new policy of the Ottoman State. Nevrekop, which is the subject of our article, joined the Ottoman territory in the period when this policy was followed. Nevrekop hosted the voices of İstabl-ı Âmire, which had an important place in the "Voynuk Organization" that emerged with the conquests of Rumelia. It ceased to be a Christian village during the Ottoman era and became a Turkish-Islamic city and an important religious city in the region. It must have been under Ottoman rule between 776-785 (1374-1383) during Gazi Evrenos Bey's capture of important castles near Cirrhosis and Drama. With the capture of the Nevrekop plain and the Razlog / Razlık valley to its north, the Ottomans had the opportunity to communicate between the Thrace plain through Plovdiv and Pepino valley. Another region in our study is Razlık region and Razlık (Razlog), together with Nevrekop, fell under Ottoman rule between 1374-1383. Razlık, which was affiliated to Cirrhosis between 1855-68, became a sub-district between 1878-1887 and was connected to Nevrekop. Razlık, which became a township again in 1888, maintained this situation until 1913 by first connecting to Drama and then to Cirrhosis. Razlık, which was included in Bulgaria as of 1913, is still within the borders of the Bulgarian State today.

In our study, a general information about Copts living within the borders of the Ottoman state was given. There is different information about the origin of the word Coptic. It comes from the Greek words "Aiguptios", "Aigiptioi", "Aigyptos". It should be noted that the "gypt" form of this word also forms the roots of the modern words "Egypt" and "copt" used in all European languages. The word Coptic was described as the name given to the person of Gypsy origin. In the Ottoman State, the word gypsy and its derivatives or the word qiblah were used to denote Gypsies. Although Copts showed their presence in a very large area in Rumelia, the area covered by the Gypsy banner included a narrower area. The center of the sanjak included the areas of Kırkkilise (Kırklareli), Çorlu, Hayrabolu, Keşan, Pınarhisar, Malkara, Ferecik, İpsala, Prevadi, Dimetoka, Gümülcesine, Yanbolu, İncegöz, Düğüncü Province and Eskihisar-ı Zağra regions.

In this study, based on the tax books / records in the Ottoman Archives of the Presidential State Archives Presidency, it was tried to make inferences about the Muslim / Christian Copts living in the 19th century in Nevrekop and Razlık townships.